

РОЗДІЛ 5

ІНТЕГРАЦІЯ: ТЕМАТИЧНИЙ І ДІЯЛЬНІСНИЙ ПІДХОДИ

- ▶ Інтеграція в освіті. Інтегроване навчання
  - *що таке інтеграція*
  - *інтеграція в освіті*
  - *що таке інтегроване навчання*
- ▶ Діяльнісний підхід. Критичне мислення і вирішення проблем
  - *технологія «Читання і письмо» для розвитку критичного мислення*
  - *цілі навчання (таксономія Блума)*
- ▶ Деякі стратегії розвитку критичного мислення
  - *мозкова атака*
  - *асоціативний куц*
  - *кубування*
  - *знаємо-хочемо дізнатися-дізналися*
- ▶ Діяльнісний підхід. Ротаційні моделі «Щоденні 5» (читання і письмо) і «Щоденні 3» (математика)
  - *щоденні діяльності – ротаційні моделі*
  - *стратегії забезпечення ротаційних моделей*
  - *місце для загального збору та ввідні уроки*
  - *я-схеми*
  - *дизайн класу*
  - *запроваджуємо «Щоденні 5» і «Щоденні 3»*
  - *розглядаємо детальніше кожний із компонентів ротаційної моделі «Щоденні 5»*
  - *розглядаємо детальніше ротаційну модель «Щоденні 3»*
- ▶ Загальні висновки

ІНТЕГРАЦІЯ В ОСВІТІ. ІНТЕГРОВАНЕ НАВЧАННЯ

Що таке інтеграція

Для розуміння поняття «інтегроване навчання» важливо прояснити, що таке інтеграція.

На думку Н. Костюка, «інтеграція — це **процес взаємодії елементів** із заданими властивостями, що супроводжується встановленням, ускладненням і зміцненням істотних зв'язків між цими елементами на основі достатньої підстави, в результаті якої **формується інтегрований об'єкт (цілісна система)** з якісно новими властивостями, в структурі якого зберігаються індивідуальні властивості вихідних елементів».

*Інтеграція (від лат. *integratio* — поєднання, відно влення) — об'єднання в єдине ціле раніше розрізнених частин та елементів системи на основі їх взаємозалежності і взаємодоповнюваності.*

На процесуальності та результативності інтеграції наголошує І.М. Козловська: «Інтеграція представляє собою **процес і результат створення** нерозривно **зв'язаного, єдиного**».

Таким чином, інтеграція — це процес **взаємодії, об'єднання, взаємовпливу, взаємопроникнення, взаємозближення, відновлення єдності** двох або більше систем, результатом якого є **утворення нової цілісної системи**, яка набуває нових властивостей та взаємозв'язків між оновленими елементами системи.

Інтеграція в освіті

Ця концепція сприйняття інтеграції в межах системного підходу відображається і при її проекції на сферу освіти.

Інтеграція в освіті розглядається як:

- фактор розвитку освітніх систем;
- різновид наукової інтеграції, що здійснюється в межах педагогічної теорії та практики; вища форма відображення єдності цілей, принципів, змісту, форм організації процесу навчання та виховання;
- процес і результат взаємодії структурних елементів змісту освіти, який супроводжується зростом системності та спресованості знань учнів;
- цілеспрямоване об'єднання, синтез відповідних навчальних дисциплін у самостійну систему цільового призначення, яка спрямована на забезпечення цілісності знань та вмінь

- Інтеграцію в дидактиці С. І. Архангельський розумів як **взаємозв'язок** змісту, методів та форм навчання; Г. І. Батуріна — як цілісний навчально - виховний **процес**; Г. Ф. Федорець — як **різноманітні зв'язки** між структурними компонентами педагогічної системи.
- На думку американських дослідників, **інтеграція в освіті – це організація процесу пізнання**, за якою учні можуть використовувати знання та вміння, отримані в школі, в реальних життєвих ситуаціях.

Що таке інтегроване навчання?

Інтегроване навчання — це навчання, яке ґрунтується на комплексному підході. Освіта розглядається через призму загальної картини, а не ділиться на окремі дисципліни.

(Адаптовано з «Natural Curiosity: A Resource for Teachers» University of Toronto OISE»)

Предметні межі (роздільники) зникають, коли вчителі заохочують учнів робити зв'язок між дисциплінами і спиратися на знання і навички з кількох предметних областей.

Учням потрібні відкриті можливості для інтеграції знань і навичок з різних дисциплін і критичного оцінювання того, як всі ці частини взаємодіють.

ДІЯЛЬНІСНИЙ ПІДХІД. КРИТИЧНЕ МИСЛЕННЯ І ВИРІШЕННЯ ПРОБЛЕМ

Критичне мислення як ментальний процес. Що вирізняє критично мислячу людину? Як розвивати критичне мислення учнів на уроках? Які когнітивні цілі мають реалізуватися на уроці? «Мозкова атака», «Асоціативний куц», «Кубування» — стратегії розвитку критичного мислення, особливості їх застосування у роботі з молодшими школярами. Таблиця «ЗХД» і приклади її застосування на уроках у початковій школі.

На думку авторів технології «Читання і письмо для розвитку критичного мислення» Джінні Стіл, Курта Мередіта, Чарльза Темпла: «Критичне мислення — це складний **ментальний процес**, що починається із залучення інформації та закінчується прийняттям рішення».

На думку фундатора Інституту критичного мислення США Метью Ліпмана, критичне мислення є «вмілим **відповідальним мисленням**, що дозволяє людині формулювати надійні вірогідні судження, оскільки воно:

- а) ґрунтується на певних критеріях;
- б) є таким, що само коригується;
- в) впливає з конкретного контексту».

Вміння критично мислячої людини:

- оцінювати надійність джерел інформації;
- виділяти необхідну інформацію та обробляти її;
- аналізувати та оцінювати власні чи чужі висловлювання, припущення, висновки, аргументи, гіпотези, переконання;
- ставити запитання з метою одержання точнішої інформації або її перевірки;
- розглядати проблеми з різних точок зору та порівнювати різні позиції і підходи при їх вирішенні;
- висловлювати власну позицію, влучно обирати мовленнєві засоби для побудови висловлювань;
- приймати обґрунтоване рішення.

Технологія «Читання та письмо для розвитку критичного мислення»

Технологія (у цьому контексті) — методи застосування будь-якої науки чи мистецтва на відміну лише знань про цю науку чи мистецтво.

Технологія навчання — це шлях освоєння конкретного навчального матеріалу в межах предмета, теми, питання.

Технологія «Читання та письмо для розвитку критичного мислення» (Reading and Writing for Critical Thinking – ЧПКМ) була створена для задоволення потреби школи в організації активного навчання та для забезпечення розвитку критичного мислення учнів на уроках читання та письма (предмети «Українська мова» та «Літературне читання»). У педагогічну практику українських вчителів почала впроваджуватися в 90-х роках ХХ століття. *Автори технології - Курт Мередіт, Чарльз Темпл, Джінні Стіл.*

Основні положення технології ЧПКМ:

- Процес учіння — це процес пов'язування нової інформації з уже відомою. В учнів виникають нові уявлення на основі вже набутих знань та уявлень.
- Діти допитливі від природи, прагнуть пізнавати світ, здатні розмірковувати над серйозними питаннями та висувати оригінальні ідеї.
- Роль вчителя — позиція вдумливого помічника, який скеровує самостійну пізнавальну діяльність дітей та стимулює пізнавальну активність.
- Критичне мислення формується насамперед у дискусіях, у процесі активної взаємодії з текстами, створення письмових робіт тощо.
- Завдання вчителя — не передавати учням власне розуміння певної інформації, а надати допомогу у розширенні та реструктуризації вже набутих ними знань під впливом одержаної нової інформації; в інтерпретації та розумінні нових явищ у світлі того, що учні вже знали; стимулювати школярів брати активну участь у пошуках відповідей на власні запитання.
- Розвиток критичного мислення учнів сприяє формуванню демократичної громадянської свідомості.

Для розвитку критичного мислення молодших школярів учителю необхідно:

- ✓ виділити час і забезпечити можливості для застосування критичного мислення;
- ✓ дозволити учням вільно розмірковувати;
- ✓ приймати різноманітні ідеї та думки;
- ✓ сприяти активному залученню учнів до процесу навчання;
- ✓ забезпечити для учнів **безризикове середовище, вільне від насмішок;**
- ✓ виражати віру у здатність кожного учня породжувати критичні судження;
- ✓ цінувати критичні міркування учнів.

Для того щоб критично мислити, учні мають:

- ✓ розвивати впевненість у собі й розуміння цінності власних думок та ідей;
- ✓ брати активну участь у навчальному процесі;
- ✓ ставитися з повагою до різноманітних думок;
- ✓ бути готовими породжувати й відхиляти судження.

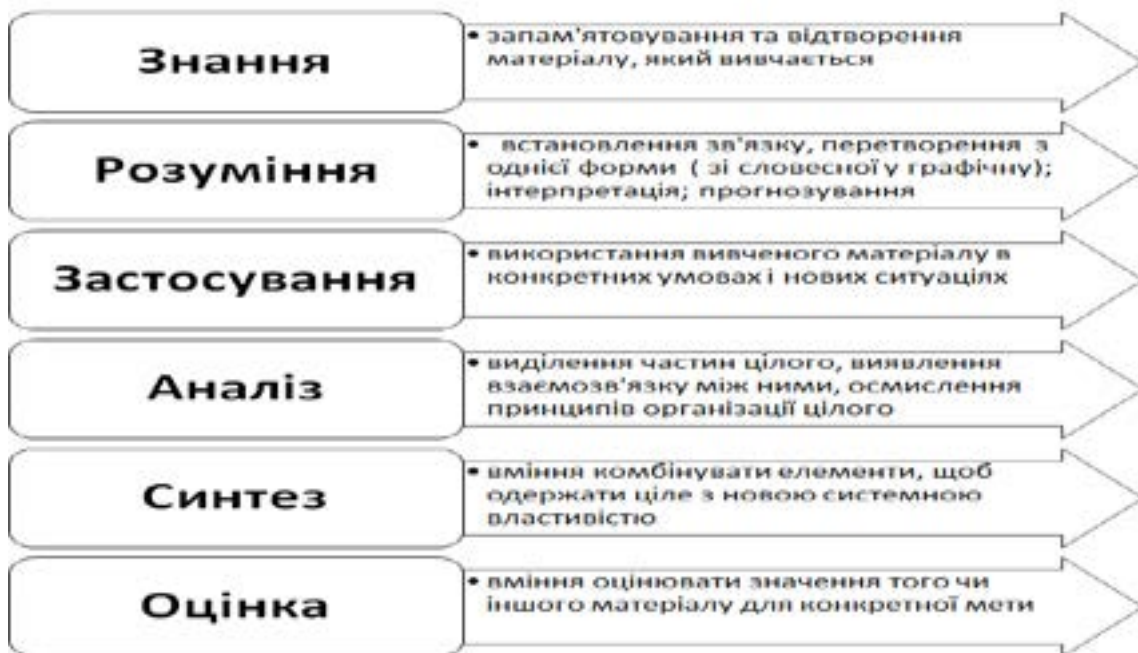
Цілі навчання (таксономія Блума)

Готуючись до уроку, учителю важливо усвідомлювати цілі, які мають реалізуватись на цьому конкретному уроці.

У 1956 році американським психологом Бенджаміном Блумом у книзі «Таксономія освітніх цілей: сфера пізнання» були запропоновані правила чіткого й однозначного формулювання і впорядкування **цілей навчання**:

- *цілі когнітивної групи (розуміння, відтворення, застосування, аналіз, синтез, оцінка);*
- *цілі афективної групи (вони виражаються через сприймання, інтереси, нахили, здібності тощо);*
- *цілі психомоторні (навички письма, мовленнєві, фізичні, трудові навички).*

Цілі когнітивної групи

У 1999 році Лорін У. Андерсон, почесний професор Кароліни в Університеті Південної Кароліни та Д. Кратволь, американський педагог, психолог (1921-2016рр.) переглянули цю таксономію у своїй книзі «A Taxonomy for Learning, Teaching and Assessing: A Revision of Bloom's Taxonomy of Educational Objectives» (Таксономія для навчання, викладання та оцінювання: перегляд таксономії освітніх цілей Блума). Вони виділили когнітивні (мисленнєві) процеси і способи вимірювання рівня знань (Схема 1)

Схема 1. «Ключові» завдання для реалізації цілей «когнітивної групи»

ДЕЯКІ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ

Мозкова атака

Основне завдання використання методу — **збирання якомога більшої кількості ідей**, звільнивши учасників обговорення від інерції мислення і стереотипів.

Використовується з метою продукування найбільшої кількості ідей щодо вирішення певної проблеми.

Учням пропонують згадати все, що вони знають або думають, що знають з певної теми.

Обов'язковою умовою є запис усіх ідей, навіть суперечливих, **відсутність їх оцінювання** у процесі обговорення, класифікація ідей по закінченні обговорення.

Мозкову атаку можна проводити фронтально з усім класом, коли ідеї записує вчитель на дошці (перевага цього способу — заощадження часу на уроці); індивідуально, у парах, групах.

Алгоритм проведення мозкової атаки на уроці в початковій школі.

Крок 1.

Учитель оголошує тему або називає поняття, яке буде розглядатися.

Крок 2.

Учитель записує тему посередині класної дошки або учні в групах, парах чи самостійно записують тему посередині аркуша паперу.

ПРИКМЕТНИК

Крок 3

Учитель говорить учням: «Пригадайте все, що ви **ЗНАЄТЕ** або думаєте, що знаєте з теми. Не оцінюйте думки: правильно чи неправильно, вірно чи невірно.

Крок 4

Учні називають, що вони знають з теми. Вчитель записує усі думки учнів на дошці, не коментуючи їх (правильно, неправильно), не ставлячи ніяких запитань. Якщо «мозкова атака» в групах чи індивідуальна, учні записують навколо теми все, що знають із запропонованої теми.

Крок 5

Учитель запитує: «Щодо якої інформації у вас може виникнути сумнів?». Напроти цієї інформації записує знак питання — «?».

На цьому мозкову атаку можна завершити, оскільки завдання щодо актуалізації знань учнів з теми виконане, і можна продовжити класифікацією інформації.

Крок 6.

Згрупуйте записану інформацію за певною ознакою

Після мозкової атаки учитель повідомляє, з якою інформацією учні мають знайомитися на уроці.

Аналізуючи все, що повідомили учні з теми, вчитель може зрозуміти, який навчальний матеріал вони засвоїли добре, яка інформація залишилася поза увагою.

*При проведенні «мозкової атаки» запитання не ставляться!
Учні мають самостійно пригадати все, що вони знають з теми.*

«Мозкова атака» використовується і для розв'язування завдань, які потребують обговорення різних підходів до їх вирішення. Така «мозкова атака» має іншу мету і, відповідно, інший результат.

Чи потрібно під час «мозкової атаки» задавати учням запитання?

***Ні.** Учні пригадують інформацію у тому порядку і в тій кількості, на яку спроможні.*

Асоціативний кущ (гронування)

Стратегія «Асоціативний кущ» використовується для «входження» в тему, яка буде розглядатися у подальшому.

На відміну від «мозкової атаки», де висловлені думки стосуються інформації з приводу певної теми (пригадайте, що ви **ЗНАЄТЕ**) метод «гронування» спонукає учнів думати вільно та відкрито стосовно певного предмета, образу, теми, включаючи **почуття, емоції, ставлення**.

Отже, цей метод стимулює нелінійну форму мислення — асоціативне мислення.

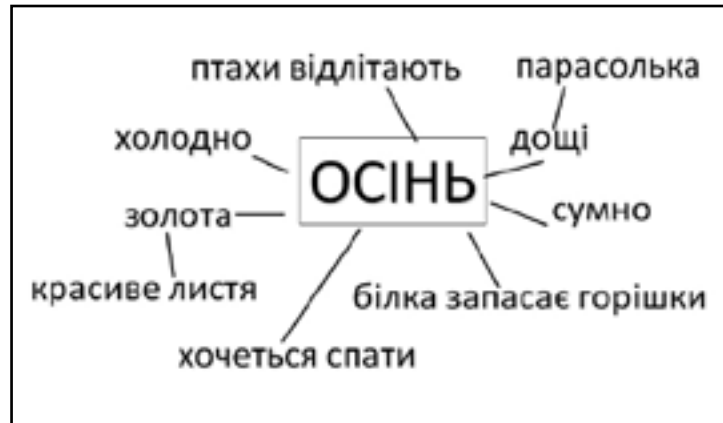
Алгоритм роботи за стратегією

Крок 1.

Учитель (учень) пише тему — центральне слово (словосполучення чи фразу) посередині аркуша або на дошці.

Крок 2.

Учитель пропонує учням записати слова та фрази, які **спадають на думку, коли вони чуять це слово.**

Записати стільки думок, скільки дозволить час, або доти, доки вони не будуть вичерпані. Учитель просить учнів не обмірковувати, чому вам спало на думку те чи інше слово. Якщо слово прийшло у ваш мозок, значить для вас це якимось пов'язано з темою.

Крок 3.

Коли всі думки записані, учитель пропонує учням встановити зв'язки між словами.

Потім можна перейти до обговорення цієї теми, написання твору тощо.

**Асоціації не бувають правильними чи неправильними.
Асоціації – індивідуальні.**

Кубування

«Кубування» є стратегією навчання, яка полегшує розгляд різних аспектів теми (автори Кован та Кован, 1980 р.)

Цей підхід передбачає використання кубика (його можна виготовити самостійно з цупкого картону або оклеїти коробку папером), на кожній грані якого написано вказівки:

1. Опишіть.
2. Порівняйте.
3. Встановіть асоціації.
4. Проаналізуйте.
5. Знайти застосування.
6. Запропонувати аргументи «за» або «проти».

Застосовуючи цю стратегію, слід пам'ятати, що черговість граней передбачає перехід від менш складних завдань (з точки зору мисленнєвої діяльності) до більш складних.

Використовуючи цю стратегію у початкових класах, бажано пояснювати учням, що від них вимагається, у доступних для них формулюваннях.

Алгоритм роботи за стратегією

1. <i>Опишіть</i>	Описати зовнішній вигляд об'єкту у цілому. <i>Як це виглядає? Опиши колір, розмір, форму тощо.</i>
2. <i>Порівняйте</i>	Додати нові характеристики об'єкта, про які згадали у процесі порівняння з іншими об'єктами. <i>На що це схоже? Від чого це відрізняється?</i>
3. <i>Встановіть асоціації</i>	Дописати нові ознаки, які визначилися у процесі нелінійного асоціативного мислення? <i>Що спадає вам на думку, коли ви думаєте про це?</i>
4. <i>Проаналізуйте</i>	Опис складових елементів об'єкта у світлі загального сприймання та розуміння. Охарактеризувати структуру, будову, частини, окремі деталі того, що описується. <i>Скажіть, яким чином це зроблено? З яких частин складається? Вам не обов'язково це знати, ви можете це вигадати?</i>
5. <i>Знайти застосування</i>	Описати як це знадобиться у житті, кому, коли, у якому обсязі. <i>Яким чином це може бути застосовано? Як це використовується? Для кого це важливо?</i>
6. <i>Запропонувати аргументи «за» або «проти».</i>	Опис власних суджень з приводу теми: це добре чи погано, правильно чи неправильно згідно власних особистих та колективних стандартів. <i>— Як ви ставитеся до цього? Поясніть, чому?</i>

Деякі вчителі використовують атрибут стратегії «Кубування» — **кубик** без використання завдань, які потребують критичного мислення. Це репродуктивні запитання на пригадування інформації. Наприклад, на гранях куба для аналізу слова «веселого» вказано: частина мови, початкова форма, число і т.д. Атрибут стратегії — КУБИК — є, а за сутністю — звичайна репродуктивна вправа.

Яким чином пояснити дітям складні слова на кшталт «застосовувати»?

Формулюючи запитання для учнів початкової школи, можна використовувати інші слова, наприклад:

- Як це виглядає? Замість «Опиши це».
- На що це схоже, а від чого відрізняється? Замість «Порівняй це».
- Про що це змушує тебе думати? Замість «Які в тебе виникають асоціації?»
- З чого це зроблено? Замість «Проаналізуй це».
- Як би ти це використав? Замість «Знайди цьому застосування».
- Добре це чи погане? Чому? Замість «Наведи аргументи за та проти».

Чи необхідно «проходити» всі шість сторін кубу з учнями початкової школи?

Для молодших школярів стратегію «Кубування» краще впроваджувати поступово. Запропонуйте учням першого класу розглянути конкретний предмет та продемонструйте лише перші три грані куба. Надалі продовжуйте поступово відкривати всі грані.

Приклад застосування стратегії

СКЛАДАННЯ ТВОРУ «КРОЛИК»

Розвиток мовлення. 1-й клас, II семестр

1. Опишіть.

Учитель. Розгляньте кролика на малюнку. Опишіть його.

- Кролик великий чи маленький?
Запишіть речення.
- Кролик пухнастий чи ні?
Запишіть речення.
- Кролик сірий, білий, рудий?
Запишіть речення.
- Якого кольору ніс у кролика?
Якої форми? На що схожий?
Запишіть речення.
- Які вушка в кролика? Запишіть речення.
- Який хвостик у кролика? Запишіть речення.

2. Порівняйте.

Учитель. Розгляньте кролика та котика на малюнку. Порівняйте їх.

- Назвіть, що спільного у кролика та котика? (Пухнасті, звірята, є хвостики тощо.) Запишіть речення.
- Назвіть, чим відрізняється кролик від котика? (У кролика довгі вушка і короткий хвостик, а у котика маленькі вушка і довгий хвостик. Котик п'є молоко та ловить мишей. Кролик їсть травичку, тоненькі гілочки і листя дерев, моркву і буряки). Запишіть речення.

Можливий зразок твору

Кролик маленький, пухнастий, сірий. У нього чорний трикутний носик, схожий на гудзик. У кролика маленький і м'який хвіст. Вушка у кролика чутливі. Він живе біля людини. Кролик любить траву і моркву.

Чи необхідно проходити всі сторони кубу послідовно, чи можна встановлювати спонтанний порядок запитань, кидаючи куб?

Якщо ви зосереджені на розвитку критичного мислення молодших школярів, то краще дотримуватись порядку, який передбачає перехід від менш складного до складнішого типу мислення. Тип мислення, який має місце у процесі «Кубування» повторює багаторівневі запитання, складені на основі таксономії цілей Блума.

На якій стадії уроку можна застосувати цю стратегію?

Стратегію можна застосувати на всіх стадіях уроку, але краще на стадії актуалізації та рефлексії. Стратегію «Кубування» варто застосовувати до розгляду чогось, що учні добре знають, отже, необхідно дуже ретельно ставитись до обрання теми.

Чи потрібно вчителю записувати власні думки під час «Кубування»?

Так, учитель пише під час застосування методу «Кубування», адже він відіграє роль людини, що пише в середовищі таких самих «письменників». Установка: «Ми всі — одна спільнота.»

Знаємо — Хочемо знати — Дізналися (таблиця «ЗХД»)

Стратегія «ЗХД» **передбачає аналіз учнями власних знань з теми**, що буде розглядатися на уроці; **постановку власних запитань з цієї теми**, які виявляють їх зацікавленість тією чи іншою стороною питання; **стислий запис інформації з теми, яку вони отримали на уроці**, а також планування власних кроків щодо можливих шляхів навчання.

Алгоритм роботи за стратегією

Крок 1

Покажіть учням таблицю «ЗХД». Поясніть, що в першому стовпчику ви будете записувати те, що діти знають з теми.

Крок 2.

Оголосіть тему і попросіть дітей висловити все, що вони знають з цієї теми. Записуючи їхні думки, важливо позначати їхні імена – це посилює самооцінку дітей.

Крок 3.

Попросіть дітей подумати, про що б вони ще хотіли дізнатися з цієї теми та запишіть це у другий стовпчик таблиці.

Крок 4.

Обговоріть з дітьми, яким чином вони можуть знайти відповіді на свої запитання – подивитися відео, попросити батьків допомогти знайти відповідну інформацію в Інтернеті і прочитати їм тощо.

Крок 5.

По завершенню заняття (чи вивчення теми) заповніть з дітьми третій стовпчик таблиці («Дізналися»), при цьому також записуючи імена дітей під їхніми відповідями.

Приклад таблиці. Тема «Птахи навесні». 1-ий клас

ЗНАЄМО	ХОЧЕМО ЗНАТИ	ДІЗНАЛИСЯ
<ul style="list-style-type: none"> • Мають пір'я. (Марійка) • Є перелітні, є осілі. (Андрій) • Їдять зерно, комах. (Остап)	<ul style="list-style-type: none"> • Як птахи в'ють гнізда? • Чому всі гнізда різні? • На кого полюють хижі птахи?	<ul style="list-style-type: none"> • Гнізда птахи в'ють навесні. • Використовують гілочки, пір'я, глину, ґрунт, власну слину. • Є гнізда, які люди їдять.

Можливо, деякі учні у першому класі вже матимуть початкові навички з письма – у такому разі навчіть учнів записувати лише ключові слова та скорочувати їх. Дозвольте використовувати малюнки.

Дещо по-іншому може виглядати проведення цієї практики з дітьми, які вже вміють писати самостійно, як наприклад, з учнями 2-го класу.

Крок 1.

Покажіть учням таблицю «ЗХД». Поясніть, що в першому стовпчику учні будуть записувати, що вони знають з теми.

Крок 2.

Оголосіть тему. Попросіть учнів об'єднатися в пари та записати в перший стовпчик все, що вони знають або думають, що знають з оголошеної теми.

Крок 3.

Запропонуйте учням розподілити записану інформацію за групами. Наприклад, якщо вони розглядають тему «Птахи», вони можуть виділити наступні групи: «Будова тіла птахів», «Види птахів», «Охорона птахів» тощо.

Крок 4.

Попросіть учнів подумати, про що б вони ще хотіли дізнатися з цієї теми та запропонуйте записати запитання у другий стовпчик таблиці. Наприклад, це можуть бути запитання, які стосуються поведінки конкретного птаха, пори гніздування, міграції тощо.

Крок 5.

Наголосіть учням, що вони мають запам'ятати свої запитання та, читаючи статтю з теми, знайти на них відповіді.

Крок 6.

Запропонуйте учням прочитати статтю та стисло записати інформацію, яка в ній міститься.

Крок 7.

Запитайте дітей, чи знайшли вони відповіді на свої запитання. Обговоріть, де вони можуть відшукати ці відповіді.

Крок 8.

Зверніть увагу учнів на запитання, відповіді на які містить стаття. Запропонуйте зробити висновок.

ДІЯЛЬНІСНИЙ ПІДХІД: РОТАЦІЙНІ МОДЕЛІ «ЩОДЕННІ 5¹» І «ЩОДЕННІ 3»

Як навчити дітей бути самостійними та відповідальними?

Як організувати в класі навчання в групах?

Де взяти час на індивідуальну роботу з учнями?

Що робити, щоби учні хотіли навчатись і любили читати?

Які щоденні діяльності з математики допоможуть учням бути успішними?

Щоденні діяльності – ротаційні моделі

Ротаційні моделі «Щоденні 5» (читання і письмо) і «Щоденні 3» (математика) — це щоденні діяльності, виконуючи які діти навчаються бути самостійними під час читання, письма й математики, в той час, як учитель має можливість працювати з учнями індивідуально та у малих групах.

Оскільки важливо навчити учнів самостійності, основні переконання, які служать підґрунтям моделей Щоденні 5, Щоденні 3, є такими:

- *довіра та повага*
- *спільність*
- *вибір*
- *відповідальність*
- *дослідження інтелекту*
- *переходи як паузи для інтелекту та тіла*
- *10 кроків до самостійності.*

Довіра та повага

Змістовне навчання вимагає поваги між вчителем та учнями. Потрібний час, щоби побудувати довіру та навчитись виявляти повагу. Оволодіння цими якостями є основою, на якій базуються усі інші елементи навчання. Кожна дитина заслуговує на довіру та повагу.

¹ Адаптовано з «The Daily 5 (Second Edition)» Fostering Literacy Independence in the Elementary Grades, Gail Boushey and Joan Moser.

Спільнота

Варто докласти величезних зусиль, щоб створити та зберегти здорову комфортну атмосферу в класі. Довіра та повага допомагають створити сприятливе середовище навчання та піклування для всіх учнів. Воно починається зі знайомства у перші шкільні дні та втілюється у розкладі, який краще розробляти разом, у правилах класу, які важливо створювати разом, у групових заняттях з розвитку мовлення та в історіях, які всі разом читаємо та зображуємо у малюнках. **Відчуття спільноти створює в учнів бажання вимагати, щоб інші були відповідальними за поведінку, навчання, повагу та доброту.**

Вибір

Це сильна, мотивуюча складова, яка є також однією з основ моделі «Щоденні 5». Дослідження показують, що мотивація зростає, коли учні мають можливість обирати предмет навчання, і коли вони вірять в те, що володіють певною автономією чи контролем над власним навчанням.

Відповідальність

Учні відповідальні, коли контролюють свій голос, не заважають роботі класу. Учні вміють самостійно обирати і повертати на місце всі необхідні матеріали для читання, письма та математики. Самостійність — основа відповідальності учнів.

Дослідження інтелекту

Кен Вессон, експерт у галузі «Нейронауки в освіті» (США), провів безпосередній зв'язок між віком учнів та тривалістю навчального заняття: середнє число віку учнів дорівнює середній кількості хвилин, протягом яких вони можуть утримувати увагу під час пояснення вчителя.

Переходи як паузи для відпочинку

Впродовж дня діти працюють у групах. Кожна група виконує певну діяльність, заплановану вчителем чи обрану учнем, упродовж відведеного часу (5-15 хв). Для різних видів діяльності у класі відведено певні місця (наприклад, парти стоять по 4, кожна четвірка має своє завдання, і матеріали, необхідні для виконання даного завдання знаходяться саме на цих партах). Під час перерв діти здійснюють переходи, що дає можливість для фізичного та інтелектуального відпочинку.

10 кроків, щоб навчати та навчитись самостійності

«10 кроків, щоб навчати та навчитись самостійності» — це унікальний та важливий елемент, який відрізняє навчальні моделі «Щоденні 5» і «Щоденні 3» від інших:

Крок 1	Визначте, чого потрібно навчити.
Крок 2.	Поставте ціль та створіть атмосферу терміновості.
Крок 3.	Записуйте бажані моделі поведінки на «Я – схему».
Крок 4.	Змоделюйте найбільш бажану поведінку.
Крок 5.	Змоделюйте найменш бажану поведінку, тоді найбільш бажану.
Крок 6	Розмістіть учнів у класі.
Крок 7.	Тренуйте та формуйте витривалість.
Крок 8	Не заважайте.
Крок 9	Використовуйте тихий сигнал, щоб скликати учнів до початкового місця збору.
Крок 10	Проведіть групове опитування: запитайте «Як все пройшло?»

Стратегії забезпечення ротаційних моделей

Сигнал (тихий дзвоник)

Під час виконання моделей «Щоденні 5», «Щоденні 3» необхідно безліч переходів між навчальними блоками — це один із компонентів, який робить цю систему успішною.

Фактично, переходи поділяють навчальний блок на маленькі підблоки, посилені для учнів. Ці переходи мають місце тоді, коли в учнів виникає фізична потреба порухатись.

Замість голосу використовуйте маленькі дзвоники, щоб дати зрозуміти, що етап закінчився і що учні мають повернутися до місця загального збору.

У перший день навчального року важливо розпочати навчати дітей, як збиратися разом, коли вони чують дзвоник, а потім попросити їх показати свої дії на практиці.

Поясніть мету такого сигналу: *«Діти, послухайте, будь ласка, цей звук (дзвонимо у дзвоник). Протягом усього року ми будемо використовувати цей звук, коли хочемо повернути чиюсь увагу або коли нам потрібно зібрати увесь клас разом.»*

Стенд для схем чи дошка

Важливим компонентом моделей «Щоденні 5», «Щоденні 3» є створення у класі «Я – схем» із прикладами бажаної поведінки. «Я – схеми» будуть зберігатися протягом усього року і ви зможете постійно повертатися до них, коли необхідно повторити певні моделі поведінки, або ж коли у клас приходять нові учні.

Саме тому, «Я-схеми» мають бути створені на постійній поверхні, такої як стенд з папером, дошка тощо.

Інструменти, не іграшки

Не всі учні можуть однаково формувати витривалість. Окремі учні потребують додаткової підтримки у вигляді інструментів, які будуть у них під рукою у випадку необхідності. Серед таких інструментів є піщані таймери на 60, 90 та 120 секунд; маленькі коробки повні дрібничок; конструктори та Lego; секундоміри для старших учнів; альтернативні матеріали для читання, такі як серія дитячих енциклопедій чи Книга рекордів Гіннеса.

Книжкові ящики

Для самостійного читання учням потрібно мати у користуванні безліч книг, які зберігаються у книжкових ящиках. Книжковим ящиком може слугувати коробка для зберігання журналів, пластиковий пакет на блискавці, пластикова ємкість або навіть коробка з-під пластівців, обклеєна папером - самоклеюкою. У кожної дитини є свій книжковий ящик, в якому може знаходитися від 3 до 10 книг. Учні - початківці зазвичай мають 8 - 10 книг, а більш досвідчені читачі можуть мати одну чи дві книги з картинками, журнал або навіть газету

Місце для загального збору та ввідні уроки

Для створення відповідної атмосфери в класі, що сприяє навчанню та розвитку самостійності дітей, важливими є два компоненти — місце для загального збору учнів та ввідні уроки (уроки, які проводять, коли започатковують кожну діяльність Щоденних 5, 3).

Місце загального збору учнів — це відкритий простір, достатньо великий, аби розсадити на підлозі увесь клас. Саме тому важливо, щоб у цій частині класу на підлозі був килим. Також, у цій частині класу знаходяться стенд або дошка для ввідних уроків, створені класом «Я-схеми» та інші навчальні матеріали, які вчитель вважає корисними.

Основними перевагами місця загального збору над стандартними партами (столами) є:

- збільшення можливостей управління поведінкою дітей,
- активізації їх мислення під час відповідальних розмов з партнером та уникнення відволікань, які зазвичай мають місце, коли учні працюють за столами.

Оскільки учні сидять близько один до одного, це дає їм можливість повертатися та розмовляти, збільшуючи їхню зацікавленість та забезпечуючи кожного учня можливістю висловити свою думку.

Коли учні сидять на підлозі усі разом, а не за окремими партами, вони можуть краще зосередитись на занятті та на його груповому обговоренні.

Тривалість короткого ввідного уроку відповідає віку учнів у роках, до десяти хвилин. Коротка тривалість уроків дозволяє мозку учнів сприймати та обробляти інформацію пояснення. Результатом таких коротких групових ввідних уроків є краще засвоєння вивчених концепцій.

Учитель подає учням сигнал про повернення до місця загального збору між окремими етапами «Щоденні 5», «Щоденні 3», коли помічає ознаки того, що у дітей починає зменшуватися увага. Цим досягаються одразу дві цілі:

- *Забезпечення додаткового часу для мозку, щоб переключитися з одного виду діяльності на інший, та можливості порухатися — пауза для мозку і тіла.*
- *Діти приєднуються до вчителя у місці загального збору на підлозі, їхня діяльність та мислення переключаються від того завдання, яким вони займалися в рамках стратегій «Щоденні 5», «Щоденні 3».*

Учні з часом розуміють, що між кожним етапом, вони будуть мати не лише необхідну хвилинку для того, щоб порухатися, але й отримають коротку порцію цінної та необхідної інформації.

Я-схеми

Коли представлено одну діяльність моделей «Щоденні 5» та «Щоденні 3», клас збирається разом, щоб створити опорну схему, яку називають «Я – схема» («Я», щоб виразити самостійність).

Разом обговорюється поведінка вчителя та учнів під час «Щоденні 5» і «Щоденні 3», і записуються результати обговорень у схему. «Я – схеми» залишаються в класі на видному місці, щоби впродовж навчального року учні могли повертатися до них.

фото

«Я – схема» для етапу «Читання про себе»

Читання про себе	
Самостійність	
Учні	Вчитель
<ul style="list-style-type: none"> ● Постійно читай ● Залишайся на одному місці ● Читай тихо ● Починай одразу ● Працюй над витривалістю під час читання	<ul style="list-style-type: none"> ● Працюй з учнями

Дизайн класу

Для того, щоб створити комфортне середовище, яке буде налаштовувати учнів займатися читанням впродовж тривалого часу, слід подбати про таке:

- подушки для сидіння на підлозі;
- звичайні столи зі стільцями;
- килимки для лежання;
- кілька поодиноких окремих стільців щоб усамітнитись та зосередитись

Запроваджуємо «Щоденні 5» (читання і письмо) і «Щоденні 3» (математика)

«Щоденні 5»

Основними компонентами ротаційної моделі «Щоденні 5» є такі:

1. Читання для себе.
2. Письмо для себе.
3. Читання для когось.
4. Робота зі словами.
5. Слухання.

▶ Ротаційна модель «Щоденні 5» розроблена з метою навчити учнів розвивати власну витривалість та самостійність під час виконання кожного з її компонентів, що забезпечує їх активну участь у читанні та письмі протягом тривалого часу.

▶ Ротаційна модель «Щоденні 5» пропонує різноманітні види діяльності, що збільшує мотивацію та інтелектуальну зайнятість учнів.

У той час, коли вони зайняті самостійним читанням чи письмом, вчителі можуть працювати з окремими учнями, проводити індивідуальні заняття та працювати в малих групах відповідно до учнівських потреб.

▶ Запроваджуючи «Щоденні 5», будь це початок навчального року, чи його середина, важливо розпочинати з діяльності — «Читання про себе».

Навчити учнів читати про себе — це перший компонент стратегії та основа для розвитку самостійних читачів.

▶ Перші тижні навчання задають тон для усього подальшого навчального року. У критично важливий період, коли вчитель подає матеріал неспішно та уважно, це є важливо для усього року.

ПОРАДИ ДЛЯ ВЧИТЕЛЯ

З досвіду роботи вчителів навчально-виховного комплексу

«Новопечерська школа» м.Київ

Перед початком нового навчального року, коли ми обмірковуємо дизайн класу, прогнозуємо, яка допомога може знадобитися учням, готуємо матеріали для початку роботи за ротаційною моделлю «Щоденні 5».

Ми пишемо листи батькам, запрошуючи їх приїхати, щоб показати дітям клас та залишити необхідне шкільне приладдя. Якщо сім'ї мають змогу відвідати шко-

лу перед початком навчального року, ми показуємо дітям, де потрібно залишати своє шкільне приладдя (наприклад, у спеціальних коробках) та даємо їм можливість оглянути класну бібліотеку та вибрати книгу. Так діти дізнаються, що їхнім завданням у перший навчальний день буде обрати книгу та почати читати її. Коли учні заходять до класу у перший день навчання, ми вітаємося з кожним, поділяючи трохи більше часу сім'ям та учням, з якими ми ще не зустрічалися.

За кілька хвилин діти уже всюди — на килимках, подушках, за столами, весело розглядають книги чи розкидають олівці та папір у ящики з написом «шкільне приладдя».

Три способи прочитати книгу

Коли усі зібралися, ми скликаємо учнів до місця загального збору першого читання вголос. Ми часто починаємо з ілюстрованих книг. Під час нашого першого читання вголос, ми проводимо перший базовий урок під назвою «Три способи прочитати книгу». Ми розказуємо про три способи прочитати книгу, щоб учні вдало справилися з першим заняттям із читання про себе.

Три способи прочитати книгу — це хороший урок для учнів, які ще погано читають або ж тільки почали навчатися читати; таких учнів переконують, що вони усі здатні прочитати книгу, якщо ми надаємо їм вибір читати в картинках, читати текст чи переказувати історію.

Коли наші учні розуміють, що є три способи прочитати книгу, ми позбуваємось такої проблеми, як швидке вичерпання витривалості по причині «Але ж я не можу читати про себе» «Я не вмію читати!».

Три способи прочитати книгу:

- ЧИТАЙ КАРТИНКИ
- ЧИТАЙ СЛОВА
- ПЕРЕКАЖИ ІСТОРІЮ

Початок запровадження «Щоденні 5»

Почати етап «Читання для себе» означає пройти «10 кроків для навчання самостійності».

Під час роботи з першокласниками, вчитель зазвичай зупиняє роботу над «Читанням для себе» після першого етапу, оскільки їхня витривалість вичерпується.

Після того, як за допомогою «10 кроків для навчання самостійності» вчитель представляє етап «Читання для себе», виникає наступне запитання:

«А що ж відбувається з рештою вільного навчального часу у перші дні, коли витривалість учнів є низькою?»

- Як було зазначено раніше, оскільки кількість часу для роботи над етапом «Читання для себе» визначається ступенем витривалості учнів, справжня практика читання про себе займає лише малесеньку частину навчального часу та поступово збільшується з роками. Час, що залишився, дозволяє проводити уроки, які учням потрібно за-своїти.
- Перші уроки можна охарактеризувати як короткі порції навчального матеріалу, що привчають учнів до бажаної поведінки на усіх етапах роботи за ротаційною моделлю «Щоденні 5».
Вони допомагають запобігти небажаній поведінці, яка заважає учням правильно працювати та формувати витривалість.
- Проводячи такі уроки перед початком роботи на кожному етапі ротаційної моделі «Щоденні 5» та «Щоденні 3», учитель може одразу перейти до інших компонентів зазначених стратегій.

**Перед початком роботи з компонентом
«Читанням про себе»
проводимо такі базові уроки:**

- «Три способи прочитати книгу»
- «Я обираю відповідні книги»
- «Вибери вдале робоче місце»

**Розглянемо детальніше кожен із компонентів
ротаційної моделі «Щоденні 5».**

Компонент 1. ЧИТАННЯ ДЛЯ СЕБЕ

Учні:

- **Самостійно** обирають книгу (текст) для читання.
- Читають впродовж визначеного часу (5-15 хв).
- Виконують завдання для перевірки розуміння й усвідомлення прочитаного.

Учитель:

- Допомагає учням обирати книгу, тренувати витривалість, працює індивідуально чи з групою дітей

Бланк

ЧИТАННЯ ДЛЯ СЕБЕ САМООЦІНЮВАННЯ

- Я свідомо обираю книгу (текст) для читання.
- Я одразу починаю працювати.
- Під час читання залишаюся на одному місці.
- Правильно тримаю поставу. Правильно тримаю книгу.
- Під час читання я перевіряю, чи все розумію.
- Я ЧИТАЮ ВЕСЬ ВІДВЕДЕНИЙ ЧАС!

Компонент 2. ПИСЬМО ДЛЯ СЕБЕ

Учні кажуть:

- *Я письмово висловлюю свої власні думки, ідеї та враження.*

Учні роблять:

- *Пишуть вільно на власно обрану тему на листках паперу, в зошитах чи Щоденнику вражень.*
- *За бажанням використовують приладдя (олівці, фломастери, кольорові ручки), можуть малювати і прикрашати наліпками. Їхні роботи ніхто не перевіряє, але вони можуть їх прочитати для всіх чи для когось.*
- *Першокласники розпочинають таку роботу з малюнків на обрану тему, поступово, вивчаючи літери, вони підписують свої малюнки так, як хочуть (друкованими чи писаними літерами).*

Учитель:

- *Добирає теми, які стосуються їхнього власного досвіду.*
- *Не оцінює, не критикує творів учнів.*
- *Не обмежує об'єм тексту.*
- *Визначає час для написання тексту.*
- *Допомагає учням обирати тему, тренувати витривалість, підписувати малюнки (за бажанням дітей).*

Бланк

ПИСЬМО ДЛЯ СЕБЕ САМООЦІНЮВАННЯ

- Я беру матеріали швидко і тихо.
- Під час роботи залишаюся на одному місці.
- Я одразу починаю працювати.
- Я використовую нові слова, вивчені правила і різноманітні жанри.
- Я ПРАЦЮЮ ВЕСЬ ВІДВЕДЕНИЙ ЧАС!**
- Я прибираю всі матеріали на місце.

Приклад

ПИСЬМО ДЛЯ СЕБЕ

орієнтовні теми, які учитель записує на дошці для подальшого обговорення з учнями

1. Що сьогодні (вчора) у мене було цікавого?
2. Що було у мене гарного? Що було у мене поганого?
3. Про що я мрію?
4. Що таке добро?
5. Яку добру справу я зробив?
6. Який урок мені сподобався і чому?
7. Який урок мені не сподобався і чому?
8. Що таке дружба?

Компонент 3. ЧИТАННЯ ДЛЯ КОГОСЬ

Учні кажуть:

- *Ми разом практикуємось! Чому? Щоб краще читати! Щоб краще розуміти прочитане!*

Учні роблять:

- *Об'єднуються в пари і разом читають книги (тексти, підручник) та виконують завдання на розуміння та усвідомлення прочитаного, які пропонує учитель.*

Учитель:

- Готує тексти (книги) для читання.
- Об'єднує дітей у пари.
- Визначає час для читання.
- Готує завдання для роботи над усвідомленням прочитаного.
- Працює з дітьми індивідуально чи в малій групі.

Бланк

ЧИТАННЯ ДЛЯ КОГОСЬ

САМООЦІНЮВАННЯ І ВЗАЄМООЦІНЮВАННЯ

- Ми гарно і дружно працюємо разом.
- Ми одразу починаємо працювати.
- Наші очі дивляться в книгу.
- Ми читаємо по черзі (абзац чи сторінку).
- Під час читання ми залишаємось на одному місці.
- Ми контролюємо свій голос під час читання.
- Ми допомагаємо один одному зрозуміти прочитане.
- МИ ЧИТАЄМО ВЕСЬ ВІДВЕДЕНИЙ ЧАС!**

Компонент 4. СЛУХАННЯ

Учні кажуть:

- Я слухаю, щоб отримати інформацію. Я можу дізнатись багато цікавого. Я можу навчитись інтонуванню та артистичності.

Учні роблять:

- Слухають учителя, друга чи аудіофайли та виконують завдання на розуміння та інтерпретацію прослуханого, які готує вчитель.

Учитель:

- Готує матеріал для слухання (сюжетні твори, аудіозаписи).
- Готує завдання для роботи над усвідомленням почутого.
- Готує матеріали для роботи після слухання.
- Працює з дітьми індивідуально чи в малій групі.

Бланк

СЛУХАННЯ
САМООЦІНЮВАННЯ

- Я спокійно беру всі необхідні матеріали.
- Я одразу починаю працювати.
- Я весь час залишаюсь на одному місці.
- Я використовую стратегії та прийоми для розуміння почутого.
- Я використовую лише ті засоби і записи, які рекомендує учитель.
- Я ПРАЦЮЮ ВЕСЬ ВІДВЕДЕНИЙ ЧАС!
- Я прибираю всі матеріали на місце.

Компонент 5. РОБОТА ЗІ СЛОВАМИ

Учні кажуть:

- Я вивчаю рідну мову.
- Я правильно використовую слова в різних ситуаціях.
- Я практикуюсь у написанні слів.

Учні роблять:

- Тренуються писати слова, сполучення слів.
- Навчаються прояснювати та пояснювати значення слів, добирати слова на задану тему, практично знайомляться із синонімами, антонімами, практикуються у вживанні нових слів у письмовому мовленні.
- Прописують, викладають, виліплюють, розфарбовують слова тощо.

Учитель:

- Добирає слова та тексти для роботи.
- Добирає матеріали і завдання.
- Готує словники.
- Розміщує слова на «стіні слів».
- Працює з дітьми індивідуально чи в малій групі.

Бланк

РОБОТА ЗІ СЛОВАМИ
САМООЦІНЮВАННЯ

- Я беру матеріали швидко і тихо.
- Я одразу починаю працювати.
- Під час роботи залишаюся на одному місці.
- Я виконую все правильно і охайно.
- Я можу використовувати різні словники.
- Під час роботи я дотримуюсь інструкції.
- Я ПРАЦЮЮ ВЕСЬ ВІДВЕДЕНИЙ ЧАС!
- Я прибираю всі матеріали на місце.

Розглянемо детальніше ротаційну модель «Щоденні 3».

«Щоденні 3»

Ротаційна модель «Щоденні 3»:

- 1. Математика самотійно.**
- 2. Математика разом.**
- 3. Математичне письмо.**

Компоненти
«Математика
разом» і
«Математика
самотійно»

Компоненти передбачають використання кінестетичної практики і базуються на діяльності з маніпулятивними предметами.

Ця діяльність залучає дітей до математичних ігор, як самотійних, так і з партнерами, а також спонукає брати участь у діяльності і вирішенні проблем, використовуючи інструменти для лічби чи ігрові матеріали.

На початку нового математичного блоку, ця діяльність здебільшого охоплює перегляд попередньої практики навчання. Це дозволяє учням, продовжувати вивчення викладеного матеріалу і допомагає їм бачити, що ми не забуваємо попередній матеріал тільки тому, що ми розпочали вивчати нову тему.

Можуть також передбачати використання комп'ютерів, калькуляторів або планшетів, як засобів для самотійної роботи.

Компонент
«Математичне
письмо»

Це час, коли учні виражають свої думки і розуміння, працюючи над певними математичними завданнями або математичним змістом: виразами, цифрами і числами, задачами, а інколи, створюючи власні завдання також.

Висновки

Головною дійовою особою в класі є учень

Роль учителя — це роль модератора і фасилітатора

Розвиток критичного мислення важливий для всіх аспектів нашого життя

Учні навчаються робити вибір, працювати самостійно, розвивають витривалість і відповідальність

виховання відповідальної класної спільноти

У цьому розділі предсталено діяльнісний підхід до інтегрованого навчання, головною дійовою особою якого є учень.

Роль учителя — це роль модератора і фасилітатора. Не «наповнювати» дітей знаннями, а навчити знаходити інформацію і критично опрацьовувати її, читати не для учителя і батьків, а для себе, застосовувати знання на практиці у життєво важливих ситуаціях, математику практикувати не задля математики, а для життя, через маніпуляції з різними об'єктами.

Робота зі стратегіями розвитку критичного мислення на уроках читання, мови, природознавства, громадянської освіти, основ здоров'я допоможе учням зрозуміти, що критичне мислення важливо застосовувати щодо всіх аспектів нашого життя.

Працюючи самостійно та в групах за ротаційними моделями «Щоденні 5» і «Щоденні 3», учні навчаються робити вибір, працювати самостійно, розвивають витривалість і відповідальність.

Учитель має час на індивідуальну роботу з учнями, коли всі інші працюють самостійно, в парах чи групах.

Правильно налаштована робота за ротаційними моделями призводить до виховання відповідальної класної спільноти, коли кожний відповідає за себе і за інших, на відміну від тотального контролю вчителя.

Діти мають свободу вибору (обирають книгу для читання, тему для письма, місце в класі, спосіб розв'язання задачі тощо) і навчаються робити правильний вибір.

«Справжня свобода — це не означає життя без правил. Свобода не дорівнює анархії. З християнського розуміння свобода — це здатність спонтанно і вільно обирати добро. Справжнє, автентичне добро, яке будує і розвиває,» —

Святослав Шевчук,
єпископ Української греко-католицької церкви